

УДК 94(100):327(321)

DOI: 10.26661/swfh-2018-51-044

Політико-дипломатична діяльність та історична спадщина Франческо Гвіччардіні (1483-1540): (до інституціональних витоків європейських зовнішньополітичних традицій)

В.Г. Ціватий

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
tsivtyi@gmail.com*

Ключові слова:

дипломатія, зовнішня політика, історія дипломатії, інституціоналізація, доба Відродження, Франческо Гвіччардіні, Італія, Україна.

У статті проаналізовано основні напрями політичної, дипломатичної та літературної діяльності видатного сучасника доби Відродження – італійця Франческо Гвіччардіні, оскільки його практичний досвід і літературно-поетична спадщина не втратили своєї актуальності й до сьогодні, а його ім'я й творчість міцно пов'язують Італію та Україну через віки й тисячоліття європейської історії.

У статті аналізується зовнішня політика і дипломатія європейських держав доби раннього Нового часу. Особливу увагу приділено концептам «Європа», «зовнішня політика», «війна» і «мир» у контексті інституціонального розвитку дипломатичних служб і моделей дипломатії провідних держав Європи. Визначено напрями розвитку теорії та практики дипломатії та формування суспільно-політичної думки початку доби раннього Нового часу в контексті концептуалізації Європи.

Political and Diplomatic Activities and The Historical Heritage of Francesco Guicciardini (1483-1540) (to the Institutional Roots of European Foreign Policy Traditions)

V. Tsivaty

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Key words:

diplomacy, foreign policy, history of diplomacy, institutionalization, the Renaissance, Francesco Guicciardini, Italy, Ukraine.

The basic directions of political, diplomatic and literary working of the famous contemporary of the Renaissance – Francesco Guicciardini (1483-1540), because his practical experience and literary and poetic heritage had not lost their relevance to this day, and his name and work closely to bind Italy and Ukraine through the centuries and millennia of European history is analyzed at the article.

The process of formation and development of book-printing in Italy during the classical Middle Ages, as well as the historical role of the Italy book in the political-diplomatic and institutional development of the England statehood is analyzed at the article. Attention is focused on the intellectual history and various subspecies of the Italy intellectual heritage of the studied period. Attention is focused on the national peculiarities of Italy diplomacy and foreign policy. Which has a long historical tradition and stages of institutional development.

At the turn of the Middle Ages and early modern times there is an objective process driven by the launch of the institutional design of foreign policy and diplomatic services of the leading countries in Europe. Accordingly, there is the relationship between the original concepts and priorities: «Europe», «identity», «humanity», «foreign policy» and «diplomacy», «war» and «peace» and so on. To that issues related to contemporary and evaluation for various state-legal forms and types of government, institutional political processes, characteristics of reality and ideals create tasks and in covering practice power models diplomacy, diplomacy institutions, humanistic traditions of diplomatic tools and more.

The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the Middle Ages. Particular attention is given to the institutional development of public and political opinion as well as to the institutional and diplomatic practices in Europe.

Particular attention is paid to the institutional development of the diplomatic services, the diplomatic tools, standards of the protocol, the etiquette and the ceremony of the leading countries in Europe. The directions of the evolution of the theory and practice of diplomacy in historical perspective.

The professional demands to the diplomats and government employees, who are engaged in the foreign policy in the context of particular historical period of their activities and continuity of diplomatic practice, are analyzed.

Серед зовнішньополітичних постулатів доби Середньовіччя та раннього Нового часу вже стало традицією вважати Італію, з її містами-державами, фаворитом втілення й просування політико-дипломатичних ідей та традицій європейської дипломатичної практики, яка актуальною залишається й на сьогодні. Тому цілком можна погодитися з твердженням, що Італія є прабатьківщиною сучасної дипломатії, а тому кожній освіченій пересічній і непересічній особистостям не завадить долучитися до історії дипломатії, і знати причинно-наслідкові зв'язки в європейській інституціональній моделі дипломатії.

Міжнародні відносини, зовнішня політика і дипломатія провідних держав Європи доби Середньовіччя та раннього Нового часу традиційно уособлювалися в образі та діях їх правителів (владарів-державців) або відомих політиків, дипломатів, істориків, митців і поетів, оскільки підходи, принципи, переконання, рішення та практичні дипломатичні дії багато в чому визначали й загальний поступ дипломатії зазначеного періоду, і визначили її подальший розвиток під впливом європейських політико-дипломатичних та інституціональних процесів.

Для доби Середньовіччя та раннього Нового часу був характерний об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення зовнішньої політики і дипломатичних служб провідних держав Європи. Відповідно й постає споконвічне питання співвідношення та пріоритетності концептів «зовнішня політика» і «дипломатія». З цією проблематикою пов'язані й оцінки сучасників щодо різноманітних державно-правових форм і типів правління, інституційних політичних процесів, характеристик реальності й створення ідеалів при висвітленні завдань і практичної діяльності влади, концептів «зовнішня політика» і «дипломатія», моделей дипломатії, інститутів дипломатії, дипломатичного інструментарію тощо.

Для вивчення цих історичних процесів, явищ і подій автор пропонує до раніше існуючих до-

сліджень підійти з нових методологічних засад, а саме – використати теорію інституцій та інституціональних змін у політичних, правових, суспільних системах і дипломатичних системах. Такий методологічний підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування політико-дипломатичних систем та систем міжнародних відносин упродовж тривалого історичного періоду.

Поняття «інституціоналізація» активно використовують політологи, правознавці, філософи, соціологи, економісти для виявлення суперечливих проблем суспільного розвитку з найдавніших часів до сьогодення. Історики, враховуючи його специфіку та концептуально-теоретичну складність, не поспішають залучати до методологічного арсеналу історичного пізнання. Історичний аспект дослідження інституціоналізації зовнішньої політики і дипломатії передбачає виявлення способів досягнення тих чи інших суспільних результатів, відтворює процес самої трансформації, а не зосереджує увагу дослідника лише на простій фактологічній констатації. Така постановка проблеми має показати, яким чином відбувалося виникнення, формування інституціональних основ і розвиток дипломатичних служб європейських держав.

Постановка проблеми інституціоналізації зовнішньої політики є новою для історичного дослідження, відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань. Інституціоналізація – це перетворення будь-якого політичного явища (зокрема зовнішньої політики і дипломатії) на організовану системоустановчу інституцію. Вона є формалізованим, упорядкованим процесом з певною структурою відносин, ієрархією чи підпорядкованістю різних рівней влади і іншими ознаками організації (правила поведінки, звичаї, закони, норми, дипломатичні методи, церемоніал, дипломатичний протокол, інститути дипломатії,

дипломатичний інструментарій тощо).

Виходячи з постановки проблеми – маємо вивчати не лише схему хронологічних подій зовнішньополітичної діяльності держав і їх дипломатичний інструментарій спираючись на джерельну базу, показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища на організовану системоустановчу інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, виявити критерії ефективності зовнішньої політики і дипломатії з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи.

У сучасній українській історіографії проблеми міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії доби Середньовіччя та раннього Нового часу в контексті їх актуалізації та комплексного розуміння досліджувалися такими вітчизняними науковцями, як Б.М. Гончар, О.Б. Дьомін, В.О. Дятлов, В.А. Смолій, Я.Д. Ісаєвич, Н.Г. Подалаяк, М.В. Кірсенко, А.І. Кудряченко, М.С. Бур'ян, С.С. Троян, Б.О., О.П. Машевський, С.Б. Сорочан, О.М. Масан, С.В. Пронь, О.І. Сич, С.І. Лиман, Т.В. Чухліб, В.А. Рубель, П.М. Котляров, Ю.О. Голубкін, Л.О. Нестеренко, Ю.О. Каганов, І.В. Нємченко, Б.М. Боднарюк та інші. Суттєву увагу до проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії раннього Нового і Нового часу у своїх наукових розробках приділяють представники французької, іспанської, німецької, італійської, російської, англо-американської та латиноамериканської історіографічних шкіл.

Спеціальні фундаментальні дослідження із зазначеної тематики практично відсутні. У цілому, аналіз науково-теоретичних розробок стосовно генезису та розвитку системи європейських держав, проблем її доктринального забезпечення, свідчить про усталену в історіографії традицію фактологічного відтворення процесів, спираючись на принцип історизму, що значною мірою свідчить про неможливість за таких умов уникнути схематизації відтворення історичних подій. У той же час, необхідно виявити організаційні та кількісні, якісно нові зміни в зовнішній політиці й дипломатії європейських держав досліджуваного періоду, тобто вказати на всі суттєві події та факти, не означає збагнути сутнісних ознак самої системи держав. Для її вивчення необхідно використовувати нові методики пізнання, однією з яких є теорія інституцій та інституціональних змін, а також модернізаційних процесів.

У цілому, аналіз науково-теоретичних розробок стосовно генезису та розвитку системи європейських держав, проблем її доктринального за-

безпечення, свідчить про усталену в історіографії традицію фактологічного відтворення процесів, спираючись на принцип історизму, що значною мірою свідчить про неможливість за таких умов уникнути схематизації відтворення історичних подій. У той же час, необхідно виявити організаційні та кількісні, якісно нові зміни в зовнішній політиці й дипломатії європейських держав досліджуваного періоду, тобто вказати на всі суттєві події та факти, не означає збагнути сутнісних ознак самої системи держав. Для її вивчення необхідно використовувати нові методики пізнання, однією з яких є теорія інституцій та інституціональних змін. Така постановка проблеми має показати, яким чином відбувалося виникнення, формування інституціональних основ і розвиток дипломатичних та консульських служб провідних європейських держав.

Об'єкт дослідження – специфіка і значення зовнішньої політики та дипломатії, як складової духовно орієнтованої соціальної та інтелектуальної організації європейського суспільства доби Середньовіччя. Предмет дослідження – політико-дипломатична та літературна діяльність італійця Франческо Гвіччардіні, як типового представника європейської історико-політичної думки, та зокрема – італійської дипломатії доби Середньовіччя та раннього Нового часу.

Метою цієї статті є спроба проаналізувати політико-дипломатичні процеси і початок формування відповідних політико-дипломатичних систем в Європі, зокрема – історичних передумов та інституційних етапів формування італійської школи дипломатії в цілому та особистих здобутків відомого італійського дипломата, політика й історика – Франческо Гвіччардіні (1483-1540).

Пріоритетній ролі дипломатії Італії (італійським землям) у міждержавних відносинах сприяли й ті обставини, що в Італії знаходилася резиденція папи – центр католицизму, з незліченними міжнародними зв'язками і стосунками, а також у цей час формувалася (інституціоналізувалася) перша європейська система міжнародних відносин, а провідними державами-акторами виступали Франція, Італія та Іспанія. У цей час в Європі вирували перша всеєвропейська війна з узагальнюючою назвою – Італійські війни (1494-1559 рр).

Італійські міста-держави Венеція, Генуя, Піза, Флоренція й Мілан забезпечували захист інтересів своїх громадян за кордоном шляхом організації консульської служби. Венеція, Флоренція і Генуя стали середньовічними державами європейського значення. Генуя і Флоренція були консульськими комунами, а Венецією правив довічно

обраний дож, владу якого обмежувала Велика рада з представників знатних сімейств.

Гвіччардіні Франческо (Guicciardini, Francesco) (1483-1540) – італійський державний діяч, політик, дипломат, гуманіст, історик і автор політичних трактатів [1].

Народився Франческо Гвіччардіні у Флоренції 06 березня 1483 року в сім'ї заможного флорентійського громадянина П'єро Гвіччардіні. Навчався у Феррарському та Падуанському університетах.

Він є сучасником і другом Нікколо Макіавеллі. Більш молодий і багатий Гвіччардіні зробив політичну кар'єру як посланник Флоренції в Іспанії при королеві Фердинандові II в період з 1511 по 1514 роки, намісник у Папській області в період з 1516 по 1534 рік, генерал папської армії, радник папи Климента VII і впливовий громадянин Флоренції після падіння республіки (1530).

Гвіччардіні був умілим адміністратором, здатним воєначальником; його блискучий розум і здатність передбачати події дозволяли йому попереджати тих, кому він служив, про можливі небезпеки та загрози, й уникати серйозних неприємностей.

Найбільш відома його робота – «Історія Італії» («Storia d'Italia», 1537-1540, опубліковано в 1561-1564 роках), де дається широка панорама Італії в 1492-1534. Для цієї праці характерний піднесений стиль, виклад підкріплюється документами. Проникливістю суджень відрізняються і «Нотатки політичні і громадянські» («Ricordi politici e civili», 1525-1529, опубліковано у 1576 році).

«Історія Італії» перша праця такого типу й перший приклад модерного історіописання [2]. В ній Гвіччардіні детально простежував політичну долю країни чи радше країн, адже тогочасна Італія ще була поділена на багато дрібних та середніх республік, князівств та герцогств, з 1492 по 1540 рік, тобто того періоду, коли вона стала ареною для міжнародних конфліктів під назвою Італійські війни, свідком яких був сам Ф. Гвіччардіні. Він зважав на роль правителів, мудрі або погано продумані рішення котрих завжди відображалися на стані народу. Гвіччардіні намагався зрозуміти причини політичних та військових поразок італійських держав. «Історія Італії» була опублікована через чверть століття після її закінчення (1561-1564) та принесла Гвіччардіні славу найкращого історика Італії та Європи. Макіавеллі та Гвіччардіні стали піком ренесансної історіографії та політичної аналітики Італії, котрі не отримали нових імпульсів розвитку в епоху Пізнього Відродження, хоча закладені ними стандарти й традиції в європейській історіографії використовували

майже до XVII ст. [3, р. 1-65].

В «Історії Флоренції» Франческо Гвіччардіні описав події від повстання Чомпі 1378 року й до 1509 року, коли була написана ця праця, тобто за два роки до іспанського посольства [4]. Гвіччардіні критично проаналізував еволюцію політичної системи Флоренції – від пополянської демократії до тиранії Медічі, прийшовши до висновку, що оптимальною формою правління для Флоренції була б олігархія, тобто «влада найкращих», у той же час беручи як приклад ідеальної держави Венеціанську республіку та її конституцію. Політичні вподобання не завадили йому, однак, чітко бачити та оцінювати ситуацію в державному житті та кулуарних настроях Флорентійської республіки, бачити зміни структури влади, боротьбу різних політичних груп за владу. Але водночас, на відміну від Макіавеллі, свого сучасника та друга, якого він, утім, часто критикував, Гвіччардіні не виправдовує авторитарну владу за жодних обставин. Він залишався вірним ідеям і принципам республіки, хоча й аристократичного забарвлення. Зокрема, свої думки з цього приводу він викладає в діалозі «Про управління Флоренцією».

Аж до другої половини XIX століття Франческо Гвіччардіні був відомий насамперед як історик, але починаючи з 1857 року почали виходити у світ невідомі раніше праці, виявлені в сімейних архівах у Флоренції. Головним чином політичні за змістом, вони змусили говорити про автора як про видатного публіциста [5].

Франческо Гвіччардіні – один з найбільших політичних мислителів пізнього Відродження. Продовжуючи традиції гуманістів, він вірив у здатність людини належним чином, тобто відповідно до розуму і природи, влаштовувати своє політичне буття. «Три речі хотів би я бачити перед смертю, – писав він, – це добре влаштовану республіку (йдеться про Флорентійську республіку) у нашому місті, Італію, визволену від усіх варварів, і світ, позбавлений тиранії попів». Його політичні, політико-дипломатичні та правові погляди викладені в таких працях, як «Історія Флоренції», «Діалоги про управління Флоренцією» та інших. Гвіччардіні належить конституційний проект для Флоренції, який, продовжуючи характерні і для епохи Відродження, і для античності традиції, базується на змішаній формі правління. «Безсумнівно, що правління, змішане з трьох форм – монархії, аристократії і демократії, – краще і більш стійке, ніж правління однієї з цих трьох форм, особливо, коли при змішанні з кожної форми взяте добре і відкинуте погане», – підкреслював мислитель.

Важливе місце в політико-дипломатичному і

політико-правовому світогляді Гвіччардіні займає проблема свободи і справедливості. Він зазначав, що «фундаментом свободи повинно бути народне правління». Розробляючи раціоналістичні ідеї про свободу, справедливість, рівність, закони, він підкреслював, що «...влада повинна дотримуватися у всьому справедливості і рівності, бо тільки так у суспільстві можуть бути створені відчуття безпеки, загального добробуту і закладені основи для збереження народного правління». До певної міри, можна стверджувати, що для мислителя більш важливим є забезпечення прав та інтересів конкретної особи, ніж забезпечення загального народоправства. Він зазначає: «Плоди свободи і ціль її не в тому, щоб кожен правив державою, бо правителем може бути тільки той, хто здатний і заслуговує цього, а в тому, щоб дотримуватися добрих законів і постанов». Для мислителя свобода тісно взаємопов'язана зі справедливістю: «Свобода в республіці – це слуга справедливості, – писав Гвіччардіні, – бо вона встановлена не для іншої цілі, як тільки для захисту однієї людини від посягань іншої. Саме тому античні народи вважали вільне правління не вищим і не кращим за інших і надавали перевагу правлінню, при якому краще забезпечуються охорона законів і справедливості». Тобто, головним є не форма правління, як така, а вміння організувати управління державою на основі законів і справедливості.

Значну увагу у своїх працях мислитель приділяє також самій дії добре продуманих законів та системи ефективних покарань за їхнє порушення. Якщо те чи інше явище не врегульоване законом, вважав мислитель, оскільки «неможливо охопити загальним правилом усі окремі випадки», воно повинно передаватися на розгляд судді, який, розібравши всі обставини справи, виносить рішення, керуючись «голосом своєї совісті». Проте і в таких випадках суддя не повинен порушувати принципів закону. Важливим елементом законності є система ефективних покарань. При цьому, він підкреслює, що справа не стільки в жорстокості покарань, як в однаковому підході до однакових правопорушень та в тому, щоб жодне правопорушення не залишалося безкарним.

У порівнянні з Н. Макіавеллі, вплив Ф. Гвіччардіні на подальший розвиток європейської правової та політичної думки значно менший [6, С. 52-53]. Це пояснюється рядом факторів. По-перше, жодна з праць мислителя не була опублікована за його життя. По-друге, виступаючи за конфедеративний устрій Італії, він не знайшов прихильників, більше того, був рішуче критикований діячами національно-визвольної боротьби італійського

народу вже в пізніші періоди. Проте слід зазначити, що, тим не менше, у творах мислителя піднято й розроблено ряд проблем, які тільки значно пізніше знайшли належну увагу в європейській правовій та політичній думці, що, власне, і вводить Гвіччардіні в ряд найбільших представників політико-правової думки середньовічної Європи.

Гвіччардіні прагнув бути істориком наукового, об'єктивного складу, проте його твори забарвлені іронією й гіркотою. Як політичний мислитель він робив з будь-якого емпіричного спостереження всі логічні висновки. Залишаючись гуманістом, готовим приймати в розрахунок і причини психологічного характеру, Ф. Гвіччардіні слідував все ж по шляху аналізу, вбачав у політичному житті ланцюг причин і наслідків, брав під сумнів загальні принципи і відстоював самостійну значимість окремої ситуації.

Гвіччардіні рухали егоїстичні мотиви, інтереси сім'ї та Флоренції, і тим не менше він створив проєкт майбутнього устрою Італії до її об'єднання.

Помер Гвіччардіні в Санта-Маргеріт поблизу Флоренції 23 травня 1540 року. На рівні з Нікколо Макіавеллі вважається одним з найавторитетніших авторів та непересічних осіб доби італійського Відродження.

Франческо Гвіччардіні і Нікколо Макіавеллі на початку XVI століття стали найбільш відомими представниками флорентійської школи дипломатії. [7].

Флорентійській дипломатії були властиві як дух таємниці й ревностної недовіри, так і професійність, майстерність, витонченість, інституційність, системність й цілеспрямованість, якими виявилось перейнято та інституційовано все державне управління цього міста-держави. Перейнявши у Візантії методи й прийоми її дипломатії, Флоренція підняла їх до ступеня мистецтва. Усі способи зваблювання, підкуп, лицемірство, зрада, віроломство, шпигунство в дипломатичному відомстві Флоренції були доведені до віртуозності. Флорентійці вирізнялися особливими вміннями використовувати в дипломатичних цілях своїх купців. Нерідко флорентійські й посольства отримували інформацію і від приїжджих іноземних купців і навіть іноземних студентів.

В організації посольської служби флорентійська дипломатія створила власну дипломатичну школу. Її суперницею можна вважати лише венеційську дипломатичну школу. Інші італійські держави лише наслідували їх приклад. Збереглися джерела, які дозволяють судити про те, що вже з XIII століття почалося видання низки постанов, в яких до дрібниці регулювалася поведінка та

діяльність закордонних представників республіки.

Посли повинні були за повернення передавати державі отримані ними подарунки. Їм заборонялося домагатися при іноземних дворах яких-небудь звань або титулів. Послів не можна було призначати в держави, де вони мали власні володіння. Їм було заборонено розмовляти з іноземцями про державні справи республіки. Послам не дозволялося брати з собою дружин, щоб ті не розголосили державних таємниць. Однак послам було дозволено брати власного кухаря, щоб не бути отруєними. Коли встановлювалися постійні дипломатичні представництва, посол не міг покинути свій пост до прибуття наступника. У день повернення у Венецію чи Флоренцію посол повинен був з'явитися в державну канцелярію і занести в особливий реєстр, яким завідував великий канцлер, повідомлення про своє прибуття. Після повернення посол зобов'язаний був представити звіт про здійснені ним витрати. Винагорода послів було досить скромною і далеко не відповідала витратам, які їм доводилося нести за посадою. У своїх донесеннях послы гірко скаржилися на цю обставину. Як зазначається в повідомленні одного з них, не дивно, що багато громадян воліють залишатися у Венеції чи Флоренції, та жити там приватними особами, а не вирушати послами в чужі краї [8, с. 250-252].

Зі зміцненням дипломатичних зв'язків термін перебування в країнах послів поступово подовжувався. У XV столітті було постановлено, що час перебування посла за кордоном не повинен перевищувати двох років. У наступному столітті цей термін був продовжений до трьох років. Послы зобов'язані були інформувати уряд своєї республіки про стан справ держави їх перебування. З цієї метою вони регулярно, спочатку раз на тиждень, а з поліпшенням засобів зв'язку, значно частіше – відправляли на батьківщину депеші. Ці донесення, які надходили від послів з усіх держав, давали як би миттєвий знімок політичного та дипломатичного становища у Європі та світі.

Частина депеш або навіть цілі депеші нерідко були зашифровані. Дипломатичні шифри завжди були об'єктом посиленої уваги флорентійських і венеційських правителів, які надто ревнисто ставилися до таємниць власної дипломатичної кореспонденції. Уже з ранніх часів флорентійський і венеційський уряди мали особливих шифрувальників, а в подальшому спеціальним державним інституціям було доручено стежити за державними шифрами й піклуватися про винахід нових. Мистецтво шифрування перебувала

тоді ще в зародковому стані. Потрапивши в чужі руки, шифри порівняно легко розгадувалися. Шифр зазвичай полягав у заміні літер латинського алфавіту або іншими літерами, або арабськими цифрами, рисочками, крапками, довільними фігурами. Одній букві нерідко відповідали два або три знаки. Уводилися також знаки, які не мали ніякого значення, – для того, щоб заплутати шифр і ускладнити його розгадку для сторонніх [9].

Інші держави Італії також почали застосовувати шифр у своїх дипломатичних посланнях. У канцелярії папи римського шифри застосовувалися вже в першій половині XIV століття і спочатку укладалися в заміні одних слів іншими, умовними. Так, замість «гвельфи» писалося «сини Ізраїлю», замість «гібелліни» — «єгиптяни», замість «Рим» — «Єрусалим».

Добре розроблені системи шифрів застосовувалися вже в XV столітті й у Мілані. Шифрована дипломатична переписка викликала незадоволення, а іноді протести й репресії з боку зацікавлених дворів. Так, султан Баязид II, дізнавшись, що венеційський байюло Джероламо Марчелло посилав своєму уряду шифровані листи, наказав йому протягом трьох днів покинути країну. Султан заявив, що він взагалі не має наміру терпіти в себе при таких умовах венеційського байюло.

Тим часом політико-дипломатична ситуація в Європі різко змінилася: у 1365 р. Флоренція вступила в новий період міжнародних і політико-дипломатичних відносин. Флоренція – це найбільший середньовічний політико-дипломатичний, культурний, торговельний і фінансово-економічний центр в Європі. Флоренція виникла як стародавнє поселення ветеранів Риму в 59 році до н.е., і отримала назву «Квітуча». Співучий діалект Флоренції став основою італійської літературної мови. Тут у різні часи народилися, жили й творили свої шедеври такі відомі особистості як Данте Аліґ'єрі, Джованні Боккаччо, Донателло, Мікеланджело Буонаротті, Леонардо да Вінчі, Джотто, Нікколо Макіавеллі, Галілео Галілей та ін. З цим містом-державою свою політико-дипломатичну долю тісно пов'язав і Франческо Гвіччардіні.

Остаточо пов'язавши свою долю з Флоренцією, Франческо Гвіччардіні повністю поринає в дипломатичну діяльність й освоює віртуозність флорентійської дипломатичної школи. Він вдало поєднав дипломатію з літературною творчістю. У дипломатичній діяльності Франческо Гвіччардіні втілювалася тогочасна практика й найкращий дипломатичний інструментарій флорентійської школи дипломатів, яку уособлював саме Франческо Гвіччардіні. У добу його дипломатичної діяльності –

добу Середньовіччя та раннього Нового часу – в Європі формуються основи національних моделей дипломатичних служб держав цього регіону.

Дипломатичний інструментарій та прийоми італійської – особливо флорентійської й венеціанської дипломатії – здійснили значний вплив на дипломатію, моделі дипломатії, органи зовнішніх зносин, які формувалися в цей час в Європі, дипломатію держав – Іспанії, Англії, Франції, Швеції та Австрії.

І для етичної, і для історичної, і для політико-дипломатичної концепцій Франческо Гвіччардіні характерний глибокий аналіз людських і суспільно-політичних взаємин. При цьому автор розкриває самі потаєні причини вчинків, що здійснюються людьми і в державних, і в приватних, і в дипломатичних справах. У цьому виявляється психологізм робіт Ф. Гвіччардіні, властивий історикам раннього Нового часу.

Ф. Гвіччардіні як мислитель, дипломат і історик випередив свій час. Він ввібрав гуманістичну систему цінностей, але в історико-політичних ідеалах зберіг оригінальність думок: не респу-

бліканізм, а олігархізм, не влада народу, а влада кращих, не монархізм для Італії, а федералізм. Він представляє собою новий тип непересічної особистості – прагматичний, практичний, реально сприймаючий людей з їх достоїнствами і недоліками. Окремі положення концепції Гвіччардіні – про державу як про систему, що розвивається, про кращий її устрій і досягнення суспільного блага, про витоки формування національного характеру й психології людей, про можливі шляхи об'єднання Італії, – наближають його до рівня пізнання й прогностичності, характерного для тогочасної політико-дипломатичної моделі інтелектуальної Європи [10; 11; 12; 13, р. 26-36; 14; 15].

Отже, на сьогодні твори Франческо Гвіччардіні несуть у собі гострий присмак суспільно-політичної та політико-дипломатичної злободенності такою мірою, що читаючи їх, наразі здається, що читаєш статтю в якому-небудь сучасному солідному науковому аналітичному виданні. Політико-правова, історична й політико-дипломатична спадщина Франческо Гвіччардіні отримала своє гідне продовження в наступні століття.

Джерела та література

1. Гвиччардини Франческо. Заметки о делах политических и гражданских и другие сочинения / Пер. с итал. М.С. Фельдштейна. – М.: Академический проект, 2017. – 304с. – Серия «Теория власти».
2. Guicciardini F. The history of Italy / F. Guicciardini. New Jersey: Princeton, 2002. – 850 p.
3. Guicciardini F. Considerazioni intorno ai discorsi del Machiavelli sopra la prima deca di Tito Livio / F. Guicciardini // Guicciardini F. Opere. (Scrittori d' Italia): in 10 vol. - Bari: Laterza, 1932. Vol. VIII. - P. 1-65.
4. Guicciardini F. Storie Florentine / F. Guicciardini / A cura di R. Palmarocchi. Bari: Laterza, 1931. – 350 p.
5. Machiavelli N. Lettere a Francesco Vettori e a Francesco Guicciardini / N. Machiavelli / A cura di G. Inglese. Milano, 1989. – 580 p.
6. Ціватий В.Г. Політика, дипломатія і фортуна Нікколо Макіавеллі: погляд із XXI століття / В. Ціватий. – Зовнішні справи. – 2014. – № 8. – С. 52-53.
7. Von Albertini R. Firenze dalla repubblica al principato. Storia e coscienza politica / R. Von Albertini. Torino: Einaudi, 1995. – 478 p.
8. Ціватий В. Г. Нікколо Макіавеллі (1469–1527): політико-дипломатичні погляди і діяльність (у вимірах XXI століття) / В.Г. Ціватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2013. – Вип. 20 (1). – С. 250-252.
9. Black J. A History of Diplomacy / Jeremy Black. – Reaktion Books, 2010. – 312p.
10. Shaw C. The politics of exile in Renaissance Italy / C. Shaw. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 253 p.
11. Barbiche B. Les institutions de la monarchie française à l'époque moderne. XVI-e – XVIII-e siècle / Bernard Barbiche. – Paris: Presses Universitaires de France, 2012. – 369p.
12. Black J. A History of Diplomacy / Jeremy Black. – Reaktion Books, 2010. – 312p.
13. International Relations. Edited by Stephen McGlinchey. – Bristol, England, 2017. – Part I: Diplomacy. – P. 26-36.
14. Ціватий В.Г. Інституції та дилеми європейської дипломатичної практики доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.) / В.Г. Ціватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2016. – Вип. 23. – Частина I. – Серія «Історичні науки». – С. 136-141.
15. Брагина Л.М. Италия в Средние века и раннее Новое время. V-XVII. – 2-е изд. – М.: Издательство РГГУ, 2017. – 448с.